

ВИЩА ШКОЛА

УДК 378.937

DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2021.79.1.11>**І. Б. Андрейкова**кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов
Державного університету «Одеська політехніка»**РЕАЛЬНИЙ СТАН ТА ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ
ВИКЛАДАЧАМИ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ЗАСОБІВ ДИСТАНЦІЙНОГО
НАВЧАННЯ ПІД ЧАС ІНШОМОВНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ
У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

Статтю присвячено аналізу реального стану та узагальненню педагогічного досвіду викладачів іноземної мови щодо особливостей застосування засобів дистанційного навчання під час іншомовної підготовки студентів у закладах вищої освіти. Виявлено, що однією із основних є проблема соціально-психологічної адаптації та техніко-технологічної готовності провідних учасників процесу навчання іноземних мов, як студентів, так і викладачів, до спільної діяльності у кардинально змінених – дистанційних – умовах освітнього середовища. Означена проблема негативно впливає на прикінцеві результати навчання студентів іноземних мов – набуття іншомовної комунікативної та міжкультурної компетентностей, необхідних для успішної професійної кар'єри та ефективного спілкування із зарубіжними партнерами. Основна увага сконцентрована на висвітленні особливостей та способів упровадження викладачами іноземної мови інтерактивних технологій, класифікованих за критерієм організації іншомовної комунікативної взаємодії суб'єктів у ситуаціях: «Людина – Людина», «Людина – Технічний засіб» та «Людина – Інформаційна система – Людина». Узагальнено, що під час іншомовної підготовки студентів у режимі дистанційного навчання відбувається перебіг різних інформаційних технологій: презентаційних, технологій доставки та технологій взаємодії (телеконференції; електронна пошта; соціальна, групова мережа), упродовж реалізації яких найбільш доцільними виявилися такі засоби: мультимедіа-презентація; мультимедіа-доповідь; слайд-шоу; електронний звіт; електронний журнал; віртуальний тур; flash, shockwave-ігри; мультимедійні Internet-ресурси. Зафіксовано, що за критерієм інтерактивності найбільш перспективними середовищами іншомовного спілкування студентів є MUDs (92%) та чати (88%), найменш потужними – e-mail (67%) та телеконференції (73%).

Ключові слова: навчання іноземної мови, викладач іноземної мови, іншомовної підготовки студентів, дистанційне навчання, інформаційні технології, мультимедійні засоби.

Постановка проблеми. Інтеграція України у європейський і світовий освітній простір, сприяючи відчутному збільшенню інтересу студентів закладів вищої освіти до вивчення іноземних мов, значно актуалізувала проблему оновлення змісту, форм і методів їхньої іншомовної освіти, зокрема шляхом більш інтенсивного використання засобів інформаційно-комунікативних, телекомунікаційних і цифрових технологій. Про значущість запровадження останніх йдеться у державних документах (Закони України «Про вищу освіту» [4], «Про освіту» [5], «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» [6]; «Концепція впровадження медіаосвіти в Україні» [8]; «Концепція розвитку дистанційної освіти України» [9]; Указ Президента України «Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» [11] тощо.

Суттєво й те, що сучасне освітнє законодавство України спрямовує зусилля іншомовної освіти студентської молоді на досягнення таких цілей, як:

– виховання людини з гуманістичним світоглядом і такими властивостями, як цілісність особистості, миролюбність, добросердечність, самостійність мислення, здатність до вибору в оцінках і вчинках, толерантність до іншої думки, уміння вести діалог на основі рівних прав, взаєморозуміння і взаємоповаги [6, с. 7];

– підготовка молоді до життя у демократичному суспільстві, виховання освічених, моральних, мобільних, конструктивних і практичних людей, здатних до співпраці, полікультурної взаємодії, які мають глибоке почуття відповідальності за долю країни, її соціально-економічне процвітання [6, с. 4].

При цьому подальший розвиток іншомовної освіти студентів як майбутніх фахівців дуже тісно пов'язується із діджиталізацією освітнього середовища, використанням найновітніших інформаційно-комунікаційних технологій, розширенням форм інтерактивного та дистанційного навчання, на що наголошує Постанова Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2015 р. № 1187 «Про затвердження Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності закладів освіти». Зокрема, в умовах ліцензування та акредитації освітньо-професійних програм однією із технологічних вимог щодо інформаційного забезпечення освітньої діяльності у сфері вищої освіти є наявність електронного ресурсу закладу освіти, який повинен містити навчально-методичні матеріали з навчальних дисциплін навчального плану, оформлені у вигляді конспектів лекцій, виданих або електронних підручників та навчально-методичних посібників, методичних рекомендацій з організації самостійної роботи студентів та дистанційного навчання [10].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Оскільки модернізація іншомовної освіти студентів супроводжується активними пошуками нових форм, технологій і засобів навчання іноземних мов у закладах вищої освіти, то значна увага вчених, особливо в умовах карантинних заходів, спричинених поширенням коронавірусної інфекції, сконцентрована на апробації найбільш ефективних засобів інтерактивного, змішаного та онлайн-навчання, під час здійснення якого все більш пріоритетними стають інформаційно-комунікаційні, комп'ютерні та цифрові технології. В означеному контексті набуває значущості суттєвий внесок у теорію та методику професійної освіти студентів, зроблений вченими, які опікувалися ідеями інформатизації освітнього середовища вищої школи (О. Абакумова, В. Бадер, К. Баханов, О. Гончарова, Д. Джоба), запровадженням форм медіаосвіти (В. Кремень, Л. Найдьонова, М. Слюсаревський) та дистанційної освіти (Г. Козлакова, І. Козубовська, В. Кушнір, В. Либин-Левач, В. Мадзігон, О. Малихін, О. Мацюк, П. Стефаненко), а також застосування засобів інтерактивного навчання та інформаційно-комунікативних технологій у процесі навчання студентів іноземної мови (О. Аракелян, І. Бахов, Н. Жевакіна, О. Казанцева, М. Моцар).

У результаті проведених досліджень встановлено, що іншомовна підготовка студентів у закладах вищої освіти під час практичної реалізації різних моделей дистанційного навчання:

– постає формою організації професійної освіти майбутніх фахівців, яка заснована на використанні персональних комп'ютерів, електронних посібників і засобів комунікацій, що пропонують якісно нову технологію дидактичної взаємодії провідних учасників освітнього процесу, за якої сту-

денти і викладачі віддалені одне від одного у просторі і часі, але можуть спілкуватися за допомогою засобів телекомунікації та надання тим, хто вивчає іноземну мову, доступу до навчальних матеріалів і рекомендацій із роботи з ними [3, с. 61];

– відбувається через перебіг різних інформаційних технологій: презентаційних (електронні книги та друковані матеріали; електронні тексти та публікації; комп'ютерні навчальні програми; мультимедіа; телебачення; радіо; віртуальна реальність та моделювання; електронні підтримуючі системи); технологій доставки (радіотрансляція; аудіоносії; телетрансляція; відеозаписи; CD-ROM; DVD (цифрові відеодиски); інтернет, інтранет); технологій взаємодії (телеконференції; електронна пошта; соціальна, групова мережа) [15, с. 121];

– має певні переваги порівняно з традиційним освітнім процесом, оскільки передбачає використання найсучасніших освітніх, інформаційних, цифрових технологій та дає змогу звільнити час для більш активної самостійної роботи студентів щодо їх практичного опанування, сприяє індивідуалізації їхніх освітніх маршрутів за рахунок більш зручного графіку роботи у вигляді наближення процесу навчання іноземної мови до місця перебування студентів та персоналізованої системи їх консультування, забезпечення більшої доступності різних джерел знань та навчальної інформації навіть без відвідування закладу вищої освіти [1, с. 96].

Накопичений досвід упровадження різноманітних засобів інтерактивного, дистанційного, змішаного та онлайн-навчання, а також застосування інформаційно-комунікаційних та цифрових технологій у системі організації іншомовної підготовки майбутніх фахівців у закладах вищої освіти свідчить, що однією з основних є проблема соціально-психологічної адаптації та мотиваційної готовності провідних учасників процесу навчання іноземних мов, як студентів, так і викладачів, до спільної та активної діяльності у кардинально змінених – дистанційних умовах освітнього середовища. Через це за безсумнівної перспективності різноманітних форм і моделей інтерактивного, дистанційного, онлайн або змішаного навчання спостерігається недостатня їх якість, що значно знижує прикінцеві результати навчання студентів іноземних мов у вигляді набуття іншомовної комунікативної та міжкультурної компетентностей, необхідних для успішної професійної кар'єри та ефективного спілкування із зарубіжними партнерами.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є висвітлення реального стану та особливостей застосування викладачами іноземної мови засобів дистанційного навчання під час організації іншомовної підготовки студентів у закладах вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Вивчення практичного досвіду організації іншомовної освіти у закладах вищої освіти м. Одеси дає змогу констатувати, що інформатизація іншомовного освітнього середовища в них відбувається по-різному. Найчастіше це здійснюється за допомогою використання певних інтерактивних технологій навчання іноземної мови професійного спрямування, зокрема класифікованих за критерієм організації іншомовної комунікативної взаємодії суб'єктів у ситуаціях: «Людина – Людина», «Людина – Технічний засіб» та «Людина – Інформаційна система – Людина» [13, 14].

У межах створення ситуацій іншомовної комунікативної взаємодії в системі відносин «Людина – Людина» використання інтерактивних технологій навчання іноземної мови професійного спрямування забезпечує безпосереднє спілкування між усіма учасниками освітнього процесу. Цьому сприяє завчасне моделювання з боку викладача іноземної мови відповідного предметного й соціально-психологічного контексту життєвих та професійно орієнтованих ситуацій іншомовної комунікативної взаємодії на підставі використання імітаційних, рольових та ділових ігор, елементів тренінгу (комунікативного, лексичного, граматичного, соціокультурного тощо), методів аналізу обставин і професійних ситуацій (кейсів), способів групової роботи та спільного вирішення завдань.

Суттєво, що процес створення іншомовного освітнього середовища із застосуванням означених інтерактивних засобів та технологій потребує передусім врахування викладачем іноземної мови прагматичної адекватності комунікативної поведінки учасників взаємодії, яка має включати мовний етикет, типові інтонаційні моделі, кінеми – навички оперування відображенням мінімумом, комунікативно стереотиповані рухи тіла і міміку, а також вживання певних мовних шаблонів і кліше, що виконують роль фреймів. При цьому з боку викладача іноземної мови має відбуватися цілеспрямована організація навчання за допомогою конструювання переважно типових мовленнєвих ситуацій, що стимулюють прояв комунікативних патернів, характерних для лінгвокультури, яка досліджується і вивчається.

За результатами опитування викладачів іноземної мови закладів вищої освіти, які працюють у Державному університеті «Одеська політехніка», Одеському національному університеті ім. І.І. Мечникова, Міжнародному гуманітарному університеті, Південноукраїнському національному педагогічному університеті ім. К.Д. Ушинського, Одеській державній академії будівництва та архітектури у кількості 198 осіб, створення ситуацій іншомовної комунікативної взаємодії в системі відносин «Людина – Технічний засіб» використовується з різними, але дуже важливими дидактичними цілями:

– з одного боку, з метою забезпечення адекватної, тобто наближеної до моделі, комунікативної поведінки носія іноземної мови на вербальному рівні через наслідування, що потребує активізації емоційно-чуттєвих та сенсорно-перцептивних складових частин свідомості студентів як мовних особистостей, які розвиваються. Для цього викладачі іноземної мови вдаються до застосування певних медіа- та комп'ютерних технологій. Останні дають змогу працювати з навчальним матеріалом, представленим у формі друкованого тексту, гіпертексту або гіпермедіа, аудіо-, відео- і CD-записів;

– з іншого боку, з метою сприяння процесу подальшої інформатизації іншомовного освітнього середовища закладу вищої освіти, який передбачає не тільки вдосконалення засобів збору, зберігання і поширення інформації (медіатизації), розширення методів її пошуку та обробки (комп'ютеризації), але й розвиток здатності студентів як майбутніх фахівців сприймати, аналізувати, зіставляти, класифікувати, коментувати опрацьовану навчальну інформацію, формувати нові системи знань (інтелектуалізації).

Слід зазначити, що під медіатехнологіями, які застосовуються під час навчання студентів іноземної мови у закладах вищої освіти, розуміють такі інформаційні технології, де джерелами інформації слугують засоби масової інформації (книги, газети, журнали), електронні та цифрові засоби передачі різноманітних відомостей і даних (радіо, ефірне, кабельне, супутникове телебачення, відео та інші) [15, с. 173]. Означені інформаційні технології, інтегровані в систему іншомовної освіти студентів, не лише забезпечують розвиток у них предметної поінформованості та критичного мислення, здатності оцінювати повідомлення ЗМІ з погляду «індивідуальної корисності кожної «порції» інформації, але й розвивають практичну спрямованість навчання іноземної мови, формують навички комунікації студентів у різних видах мовленнєвої діяльності (аудіювання, говоріння, письмо, читання)» [7, с. 23].

Під комп'ютерними технологіями розуміється комплекс психолого-педагогічних, методичних, програмно-технічних засобів, призначених для підвищення ефективності навчання іноземної мови на підставі своєчасної зміни (оновлення) змісту і характеру діяльності того, хто навчає, і того, хто навчається, вдосконалення управління цим процесом за рахунок забезпечення адекватності засобів його планування, організації та контролю. Серед комп'ютерних технологій, які ефективно застосовуються у навчанні студентів іноземної мови, найбільш пріоритетними визнаються кейс-технології. Останні представлені «комплексом необхідних навчальних матеріалів, завдань та рекомендацій, оформлених у вигляді певної

системи засобів навчання (кейс), серед яких найпоширенішими є CD-, DVD-лекції та відеокліпи, що ілюструють їх, слайд-лекції, слайд-фільми, flash-заняття, flash-ролики» [13, с. 34].

Отже, застосування медіа- та комп'ютерних технологій під час організації іншомовної освіти, на думку опитаних викладачів закладів вищої освіти, є досить ефективним, оскільки під час вивчення іноземної мови у студентів з'являється можливість досліджувати лінгвокультуру зарубіжних країн шляхом спостереження, опису та доказу висунутих гіпотез, що необхідно для формування позитивного ставлення до неї. Крім того, взаємодія студента, що вивчає іноземну мову та досліджує відповідну лінгвокультуру, із джерелом інформації відіграє роль основи певного інформаційно-предметного контексту іншомовного комунікативного середовища, необхідного для формування в нього компетенцій (дискурсивної, соціокультурної, загальнокультурної тощо), необхідних для його розвитку як суб'єкта іншомовного спілкування та міжкультурної співпраці.

За даними опитування викладачів іноземної мови означених закладів вищої освіти, створення ситуацій іншомовної комунікативної взаємодії в системі відносин «Людина – Інформаційна мистема – Людина» відбувається переважно на основі технології «студент – інтерфейс», що передбачає обов'язкове використання інформаційних систем для його взаємодії з іншими студентами, викладачем та навчальним матеріалом. При цьому спеціально змодельована в навчальних цілях комп'ютерно-опосередкована комунікація, як правило, включає всі традиційні форми мовлення (усну, письмову, внутрішню, монологічну, діалогічну), оскільки спрямована на залучення студентів, які вивчають іноземну мову, до участі та опанування способів особливого – метакомунікативного виду спілкування. Означений вид іншомовної комунікативної взаємодії, поступово перетворюючись на засіб міжособистісного спілкування, прилучає кожного студента як майбутнього фахівця до спільного вирішення проблем» [1, с. 15]. Зумовлено це тим, що метакомунікативне спілкування знімає просторово-тимчасові обмеження під час роботи з різними джерелами інформації і визначає новий темп і ритм розвитку розумової діяльності студентів у процесі навчання іноземної мови.

В означеному контексті переважна частина опитаних викладачів іноземної мови (87%) вважає, що оптимальним способом оволодіння студентами іноземною мовою і відповідною лінгвокультурою є віртуальне їх занурення в автентичне мовне середовище, особливо майбутніх філологів та лінгвістів, що можливе лише у разі систематичного використання певних Інтернет-технологій. Серед останніх перевага віддається таким, як:

- телеконференції та відеоконференції (73%);
- інтерактивне телебачення, при якому зворотний зв'язок здійснюється через провайдера Інтернету, а пряма взаємодія – через супутникову комунікацію (81%);
- Skype, вебінари, чат-кімнати (мається на увазі IRG) і форуми (88%);
- MUDs (від «multi-user dimension» – рольова гра), в якій багато користувачів об'єднані в одному віртуальному просторі (92%);
- листування по e-mail (67%);
- соціальні мережі Facebook, Twitter, Instagram, Microsoft Live Spaces (87%).

Як бачимо, за критерієм інтерактивності найбільш перспективними середовищами іншомовного спілкування студентів вважаються MUDs (92%) та чати (88%), найменш потужними – e-mail (67%) та телеконференції (73%). Пояснюють це викладачі іноземної мови тим, що під час організації телеконференцій та зв'язку за допомогою e-mail спілкування переважно відбувається тільки навколо певного предмета та в режимі off-line, на відміну від вебінару, чату (IRC) і MUDs, де студенти мають змогу спілкуватися on-line та заради самого спілкування.

Висновки і пропозиції. За результатами проведеного емпіричного дослідження встановлено, що методичний супровід іншомовної підготовки студентів у режимі онлайн-навчання охоплює різноманітні довідкові матеріали (рекомендації щодо організації навчання, паперові носії інформації, статичний конспект лекцій, змістове наповнення дисциплін у середовищі «Microsoft Live Spaces», допоміжні інформаційні матеріали для професійно орієнтованих навчальних дисциплін, які викладаються іноземною мовою) та інтерактивний навчальний інструментарій (динамічний конспект лекцій («блог»), «лекції-подкасти» тощо). При цьому під час іншомовної підготовки студентів найбільше використовуються такі засоби: мультимедіа-презентація; мультимедіа-доповідь; слайд-шоу; електронний звіт; електронний журнал; віртуальний тур; flash, shockwave-ігри (навчальні ігри, розміщені в Інтернеті); мультимедійні Internet-ресурси.

Серед основних завдань, що використовуються на заняттях з іноземної мови для формування складників іншомовної комунікативної компетентності студентів у режимі інтерактивного та онлайн-навчання здебільшого пропонуються такі, які спрямовані на формування й розвиток їхніх умінь і навичок щодо конспектування матеріалів Інтернет-телебачення; конкретизації змісту й інтерпретації професійних текстів; порівняльного аналізу інформації, отриманої через Інтернет; здобуття додаткових знань із застосуванням веб-квестів; самоконтролю результатів індивідуальної навчальної діяльності.

Перспективи подальших досліджень вбачаються в пошуку більш адекватних засобів контролю та моніторингу якості іншомовної підготовки студентів за дистанційними формами навчання.

Список використаної літератури:

1. Аракелян О.А. Обогащение иноязычной речи студентов идиоматическими средствами выражения с помощью компьютерных технологий (на материале английского языка): Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. СПб, 2006. 200 с.
2. Думанський Н.О. Класи сучасних технологій дистанційної освіти *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Львів, 2008. № 610: Інформаційні системи та мережі. С. 119–125.
3. Жевакіна Н.В. Педагогічні умови організації дистанційного навчання студентів гуманітарних спеціальностей у педагогічному університеті: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Луганськ, 2009. 192 с.
4. Закон України «Про вищу освіту». 2014. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
5. Закон України «Про освіту». 2017. URL: <http://osvita.ua/legislation/law/2231/>.
6. Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/537-16>.
7. Казанцева А.А. Интеграция медиаобразования и иностранного языка как педагогическая проблема. *Педагогическая мастерская*. Москва. 2005. №6. С. 22–23.
8. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція)/ за ред. Л. А. Найдьонової, М. М. Слюсаревського. Київ, 2016. 16 с.
9. Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні (затверджено Постановою МОН України від 20 грудня 2000 р.). URL: <http://www.osvita.org.ua/distance/pravo/00.html>.
10. Постанова Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2015 р. №1187 «Про затвердження Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності закладів освіти» URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1187-2015-%D0%BF>.
11. Указ Президента України від 25 червня 2013 року №344/2013 «Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021». URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/344/2013/page>.
12. Amelina S., Tarasenko R. Aspects of media education in the formation of information competence of future translators. *Trendy Ve Vzdělávání*. Olomouc: Palacky University, 2014. P. 162–165.
13. Hillman D.C., Willi, D.J. & Gunawardena C.N. Learner-interface interaction in distance education: An extension of contemporary models and strategies for practitioners. *The American Journal of Distance Education*. 1994. №8 (2). P. 30–42.
14. Moore M. Editorial: Three types of interaction. *The American Journal of Distance Education*. 1989. № 3 (2). P. 1–7.
15. Motsar M.M., Bakhov I.S. The use of media educational technologies in formation of multicultural competence of future translators. Ukrainian experience. *International Review of Management and Marketing*. 2015. V 5. № 18. P. 170–174.

Andreykova I. The actual state and peculiarities of implementation by foreign language teachers of methods of the remote education during foreign language training of students at higher educational institutions

The article under study is devoted to the analysis of the actual state and generalization of the pedagogical expertise acquired by foreign language teachers as related to the peculiarities of implementation of methods of the remote education during foreign language training of students at higher educational institutions. We have managed to reveal that one of the major issues is that one of the social-psychological adaptation and the technical-technological awareness of the primary participants of the process of education, namely the students and the teachers for the joint activities under the dramatically changing remote conditions of the educational environment. The said issue tends to negatively impact the final results of education of foreign language students which boils down to the acquisition by the latter of the foreign language communicative and the inter-cultural competences which are essential for the successful professional career as well as the efficient communication with international partners. Thus, the main emphasis has been placed therein upon the elucidation of the peculiarities and methods of implementation by foreign language teachers of certain interactive technologies which have been classified according to the criteria of organization of the foreign language communicative interaction of the participating parties in such situations as: "human – human", "human – media gadget" or "human – data storage system – human". On top of that, we have also attempted to generalize that during the remote mode of the foreign language education of students there appears a sequence of various information-sharing technologies, such as: the presentation, the technology of rendering and the technology of interaction (tele-conference; email forwarding; social and group networks) during the implementation of which the most effective ones have been the following methods: the multi-media presentation, the multi-media narration; the slide-show; the electronic report; the electronic digest; the virtual guidance tour; flash-games or shockwave games, other multimedia data storage & share resources. Meanwhile, we have ascertained that according to the criteria of the "interactive approach", – the most promising among miscellaneous foreign language communicative environments have turned out to be the MUD's (92 per cent) and the Interactive Chats (88 per cent) whereas less effective have been the email sharing (67 per cent) or tele-conferences (73 per cent).

Key words: the foreign language education, a foreign language teacher, the foreign language training of students, the remote education, the data storage&share technologies, the multi-media channels.